

Tamara CRISTEI
Maria POPOVICI
Universitatea AȘM
(Chișinău)

**SPIRITUL CREAȚIEI LUI DUMITRU
MATCOVSCI, UN VECTOR ÎN FORMAREA
TINEREI GENERAȚII**

Abstract. D. Matcovschi's entire work focuses on a dominant of „struggle with inertia” intended to revive national consciousness, which marked the signification of his artistic vision of the world. Hence his relevant ethical perspective subordinates to the aesthetic. Diverse artistic reality created by the author is a formative area and a transformative factor for a young personality that needs some landmarks in its becoming. The spirit of Matcovschi's work is built of several elements that the author intended. First there is a „desire to live”, that joviality of existential philosophy of our people; D. Matcovschi's creation offers a formula of vitality since, in the name of life, it is required to fully sound all the truths and not to accept fear and treacherous silence, imperatives that require true courage and artistic citizenship. This is the natural space of Romanian people's spirituality inside which a young reader can feed, in today's morality crisis, from the spring of ethics, from the aura of aesthetics, having a possibility to acquire the skills needed for a life responsible for successful activity.

Keywords: spirit, spirit of the time, authorial intention, intention of the work, educational paradigm, postmodern education, ethical, aesthetic.

Dumitru Matcovschi reprezintă o perioadă importantă a literaturii basarabene ce semnifică travaliul „căutării de sine” a acesteia, poetul acoperind, timp de jumătate de secol, toate genurile literare (poezie, proză, dramaturgie, publicistică) cu opere de valoare, receptate activ de către cititori (atât pe calea lecturilor individuale, cât și prin filiera teatrului), datorită cărui fapt și-a câștigat titlul de „scriitor total” al literaturii noastre.

D. Matcovschi este unul dintre cei mai cunoscuți scriitori ai generației șaizeciste, căreia le-a revenit o misiune dificilă în contextul regimului politic totalitar: „lupta cu inerția”, angajând, în plan literar, și „lupta cu inerția conștiinței naționale” [2, p. 190]. Lectura integrală a operei matcovschiene convinge de faptul că lupta cu inerția conștiinței naționale i-a conferit o deosebită semnificație viziunii artistice asupra lumii, devenind și o dominantă a mesajului intenționat al creației. De aici și perspectiva etică relevantă ce o include pe cea estetică în măsura în care o „slujește”, o adevărată atât intenției auctoriale, cât și facturii poeziei „sincere, profunde, dramatice, cu adevărat existențiale” [2, p. 191]. Aceste note esențiale ale creației confracților de generație au determinat ca, în contextul anilor '90 ai secolului trecut, poezia lui D. Matcovschi „să explodeze” adevăruri incontestabile, solicitate de spiritul timpului, contribuind la pregătirea și

realizarea renașterii naționale a moldovenilor din stânga Prutului. Efectul de revoluționare a conștiinței naționale cu impact asupra sentimentului libertății și demnității a fost resimțit de cititorii tuturor generațiilor, în special poezia lui Matcovschi fiind inclusă în manualele școlare, iar operele dramatice devenind cele mai solicitate de regizorii teatrelor din țară și de către spectatori. Funcționalitatea textelor sale era direct proporțională cu aspirațiile poporului dintre Prut și Nistru, cu efortul său de a-și cunoaște și a-și conștientiza identitatea prin reactualizarea tradițiilor spirituale transmise din veac în veac, prin promovarea valorilor naționale istorice, culturale, lingvistice etc.

Pentru tânăra generație de azi, D. Matcovschi reprezintă o legendă a omului martir, a poetului care a cântat neamul, patria, limba română, a reflectat asupra unor probleme stringente ale vieții poporului său, relevându-i filozofia existențială, idealul de viață, modul de a ființa în lume, în definitiv, asumându-și rolul de portavoce al acestuia și de străjer al valorilor spirituale create în timp de către întreg neamul românesc și dobândindu-și astfel supranumele de „poet și om al cetății”. De aici și necesitatea actuală stringentă de a-i studia nu numai opera, ci și personalitatea, activitatea sa de un civism și patriotism autentic care constituie o parte integrantă a ceea ce putem numi fenomenul matcovschian și care ilustrează un model educativ impresionant. Numai când receptarea înseamnă și studiu serios al întregului fenomen Dumitru Matcovschi, trăiești o adevărată satisfacție intelectuală, o împlinire morală și o cotrăire a spectrului de stări și atitudini poetice în raport cu cele mai stringente probleme pe care le înfruntă neamul de la „mărgioară, Basarabia”. De fapt, realitatea artistică diversă creată de autor constituie un spațiu formativ și un factor modelator al tinerelor generații, care au nevoie de puncte de sprijin în edificarea lor spirituală și morală. Cu atât mai mult că timpul cu care ne confruntăm astăzi le solicită tinerilor o angajare conștientă și responsabilă în procesul de formare a unei personalități umane și profesionale apte să facă față provocărilor și solicitărilor presante ale vieții contemporane. Procesele de globalizare și integrare europeană le reclamă tinerilor să fie competitivi, activi, oameni ai faptei și ai soluțiilor întemeiate. Pragmatismul actualelor direcții postmoderne din educație pun accentul pe o dimensiune motivațională intrinsecă, pe resurse atitudinale ce ar alimenta formarea etică a tinerei personalități. Anume capacitatea de a manifesta o sensibilitate adecvată constituie alchimia care face ca ideile să se transforme în adeziune, convingere, colaborare, atitudine angajată, respect pentru adevăr, valorificarea lumii reale și a lumii imaginare ca o inepuizabilă izvorâre de viață și de situații de învățare și formare continuă. Orientarea tinerilor în procesul educației spre „dezvoltarea umanității în ființa umană (...) produce transformări relevante în sistemul de valori” [1, p. 18] al acestora constituind în fine o paradigmă umanistă. Se schimbă și așteptările: cointeresarea și angajarea elevilor și studenților față de propriul parcurs de învățare-evaluare, punerea în valoare, prin produsele create, a particularităților individuale și a intereselor acestora, construirea de demersuri alternative întemeiate pe resursele imaginației, încurajarea exprimării punctului de vedere personal, cultivarea atitudinii reflexive și critice etc.

Or, pentru realizarea eficientă a acestor obiective, personalitatea și creația lui D. Matcovschi oferă într-un mod generos multiple resurse educaționale prețioase, constituind un vector axiologic în formarea tinerei generații. Spațiul integral al operei sale este unul propice formării în direcțiile și în sensurile desemnate de paradigma educațională enunțată mai sus. În primul rând, personalitatea scriitorului, travaliul afirmării sale reprezintă invariante în educarea tinerei personalități pe bază de modele. Modul de a fi matcovschian, pe care poetul și l-a edificat din fragedă copilărie în sânul familiei, rezidă, în primul rând, în permanentizarea sentimentului filial manifestat față de părinți și față de „mărgioară”, simțăminte ce i-au alimentat constant forțele de revitalizare și o vie lumină și căldură în priviri, pe care le invocă toți „ai casei” și toți cei care l-au cunoscut. Chiar și în momentele de îndârjire, revoltă și profunde decepții existențiale, chipul poetului, ochii săi iradiiau atât fermitate de neclintit, cât și înțelegere, îndemn la fapte concrete. Este un mod uman de a fi la care tinerii de azi trebuie să reflecteze învățând adevăratele sensuri ale toleranței și empatiei, raportându-se inclusiv la comportamentul exemplar de student și maniera de a studia a poetului. „Ca student se impunea felul său de a fi: era destul de cumpănit în acțiuni, elegant, modest și echilibrat cu colegii, știa să se îmbrace cu gust. Deși era destul de capabil, la orele practice nu se avânta să se evidențieze pentru a impresiona pe cineva, însă când lua cuvântul, avea ce spune...” Fără să fi urmărit a dobândi, în școala timpului, competența transversală *A învăța să știi să înveți*, colegul de facultate Nicolae Cazacu mărturisește că studentul Dumitru Matcovschi „știa cum să învețe. Nu a fost un tocitor de carte. Învăța rațional, vorbea adecvat și argumentat” [4, p. 145]. Aceste calități adevărate necesită achiziționării de către tână generație a competențelor de comunicare ce-o vor ajuta să-și definească propriul discurs, fără de care tinerii nu se pot afirma și realiza astăzi în niciun domeniu de activitate. De asemenea, „o calitate deosebită a lui Dumitru Matcovschi ca student”, mărturisește în continuare colegul său, „a fost pasiunea pentru lectură. Citea mult, îndeosebi literatură românească și universală” [Ibidem]. Astăzi studiile sociologice atestă o situație alarmantă în învățământ: învățarea în baza „non-lecturii” atât a studiilor metatextuale, cât și a operelor literare, acceptarea parcurgerii textelor informative din internet și reproducerea lor parțială, neasumată. Modelul matcovschian certifică, alături de alte modele similare, că numai achiziționarea unor lecturi de referință, procesarea conștientizată a informației selectate din internet și cărțile citite/studiate asigură formarea unei personalități moderne și dobândirea integralității mature ce poate face față necesităților celor mai stringente și serioase ale timpului. Oricâte idei s-ar vehicula astăzi la această temă, adevărul, recunoscut și promovat de către politicile educaționale ale unor țări prospere, este că literatura/ lectura, în general, operele literare, în special, „constituie un referențial de învățare cu o mare autoritate valorică și cu virtuți formative pentru tineri. Ea este un bagaj axiologic, experiențial și expresiv consistent, sigur, oarecum stabilizat și validat în timp” [3, p. 29]. Necesitatea promovării acestui deziderat este evidentă, întrucât tot mai mult se impun tinerii care pur și simplu au tupeul logoreei volubile și presante, dar nu stăpânesc discursul doct,

persuasiv și concludent al cunoscătorului și valorificatorului unor texte de importanță reală. Pericolul constă în faptul că anume acest tip uman trece astăzi în țară ca model de succes, pe când în realitate este un mod degradant și fals. Cu atât mai mult că spiritul unui popor își tezaurizează valorile, în forme originare și originale, în diferite producții literar-artistice, oferind tinerei generații evidențe de „sensibilități umane, elemente secvențiale pentru comportamente mai largi, un evantai de trăiri sau de exprimări ale acestora” [Ibidem]. Iar opera literară creionează predispoziții bazale pe care tinerii le pot activa în împrejurări felurite ale existenței, pregătindu-i pentru viața comunitară. Dar, în mod deosebit și sigur, producțiile literare asigură o deschidere și o permeabilitate spirituală către alteritatea culturală a diverselor generații din care se constituie fundamentarea și continuitatea valorică a spiritualității neamului românesc, tânăra generație având posibilitatea să realizeze semnificarea și integrarea valorilor proprii într-un context mai larg, ceea ce-i ajută să disece și să departajeze mai ușor specificitățile intrinseci ale literaturii naționale. Bunăoară, poetul îndeamnă „să nu uităm, vă rog, nu avem voie, că în anii optzeci poezia și cântecul patriotic au trezit-o (Basarabia) din somnul cel de moarte” [6, p. 323]. Poezia este expresia durerii, este oglinda sufletului, iar pentru „poetul mărgioarei”, ca și pentru Mihai Eminescu, sufletul omului este cel mai valoros constituent uman: „sufletu-i totul” și el trebuie să fie „cel mai frumos din câte le are frumoase omul.” Acestei idei directorii i se consacră poetul: „De suflet zic, vreau să zic, de voi, oameni./ Se pierde sufletul, tare mi-e teamă, din cuvânt./ Să-l apăr mă zbat...” Deși D. Matcovschi a menționat că „am preferat etica esteticii”, prin idealul de frumos, categorie estetică, eticul se transsubstanțiază în estetic în numeroase cazuri ale poeziei sale, întrucât etica este concepută de către poet ca bază a esteticii, ca o „rugăciune” a omului abandonat în existență. Depinde și de forța de receptare a cititorului, personificată de autor în poezia „Ecoul”: „Și-am cântat întâi în mine/ Dorul de mi-am împăcat/ Am cântat pe urmă-n șoaptă/ Frații de m-au ascultat.// Am cântat după aceea/ Mai în glas pentru vecini./ Și-am cântat în gura mare/ Mai târziu pentru străini.// Am cântat un cântec simplu/ Ca un bulgăre de lut./ Frații mi-au ținut isonul/ Și vecinii mi-au ținut.// Iar străinii de departe,/ că nici n-au știut ce cânt./ Mi-au pus preț după ecoul/ Ce s-a risipit în vânt.// Iar ecoul, ca ecoul,/ Repetându-se mereu,/ A schimbat până la urmă/ Jersul cântecului meu” [7, p. 205]. Textul vizează trei tipuri de receptare a cântecului-poezie: a) cea totală – autoreceptarea; b) cea din intenția auctorială – receptarea de către receptori comprehensivi, „frații și vecinii” și c) nonreceptarea, cea de către străinul ce nici măcar nu intenționează a înțelege mesajul. Într-un articol publicistic, autorul se confesează, expunându-și crezul artistic: „De-ar ști cititorul prin câte cumpene trece creatorul de frumos... Pentru că nu tolerează dezmățul. Scriu și scriu. Poeme pe care nu le voi publica niciodată. Singur în casă, le mormăi către omul negru imaginar, oponentul meu” [6, p. 232]. Fără îndoială că cititorul trebuie să știe cel puțin lucruri esențiale despre idealul de viață împărtășit de creator, despre atitudinea fundamentală pe care o trăiește față de realitatea pe care o transfigurează în opera artistică, despre aspectele definatorii ale acelei realități, pentru a-și forma propria atitudine și a-și proiecta o perspectivă adecvată de receptare

întru înțelegerea pertinentă a operei acestuia, mergând, prin lectură, „în întâmpinarea autorului”, după cum opinează în tratatele lor specialiștii în teoria lecturii și receptării U. Eco, W. Iser, H. R. Jauss, P. Cornea.

În altă ordine de idei, cunoașterea operelor literare poate conduce adecvat și pe termen lung la un proces de spiritualizare a vieții, la o bucurie existențială creatoare, la rândul ei, condiționată doar de trăirea și vibrarea în preajma și/sau în spațiul lecturii operelor artistice. De aceea, credem că ar fi oportună editarea integrală a creației matcovschiene într-un tiraj suficient pentru a fi disponibilă pentru lectură permanentă în biblioteci și în școli.

D. Matcovschi, în ipostaza de om al creației, „poet și simbol”, după distinsul critic Mihai Cimpoi, a fost supranumit cu diverse formule metaforice: *Poet și Om al Cetății, prezență verticală, axa conștiinței civice, poet al adevărului, al destinului basarabean, istoric fidel al Basarabiei, poet al „mărgioarei”, un Don Quijote al literaturii basarabene, preot al spiritualității noastre* și, fără îndoială, titlaturile nu se vor opri aici, întrucât D. Matcovschi este, în primul rând, un scriitor al esențelor existențiale, reușind să alegorizeze realitățile ce definesc destinul Basarabiei și al basarabenilor până la nivel de simbolizare și mitizare: „Nu-i o altă Basarabie sub soare./ Basarabenii, de la mic la mare./ toți au chipul lui Iisus”. Astfel că, în timpul lecturii versurilor de către cititorii români, aceștia surprind transparența aluziilor poetice, iar un cititor străin înțelege, în asemenea cazuri, o valoare general umană promovată de o comunitate și care aparține unui popor surprins în două fațete: cu dotație ontologico-folclorică bogată și, în același timp, căzut sub incidența unei istorii nedrepte, devenit un suflet sfâșiat sau o ființă „deviată”, formula criticului A. Țurcanu. În fața unei astfel de realități artistice recreate, viziunea poetică asupra lumii parcurge câteva dimensiuni: de la o lume folclorică a valorilor, printr-o lume invadată de falsuri și minciună, spre o lume recreată în scopul revitalizării resurselor spirituale ale contemporanilor și, îndeosebi, ale tinerilor, care, precum constată poetul, la ora actuală sunt îndocrițați cu ideologia partidului aflat la putere. În aceste circumstanțe, vocea eului liric îl reprezintă deseori pe eul empiric, trecând prin diverse inflexiuni, înăsprindu-se și „împietrindu-se”.

Astfel, spiritul matcovschiian s-a coagulat strop cu strop din esențele fiecărei opere/ poezii, constituind substanța semantică a întregului text ce circumscrie toată creația poetului. Se știe că spiritul creației unui scriitor este un fenomen complex, D. Matcovschi însuși acceptându-l drept o fuziune a elementelor din care se constituie axa spirituală a mesajului pe care opera îl comunică diverselor tipuri de cititori din diferite generații. Spiritul unei creații literare derivă, de asemenea, din ceea ce semantizează cele trei intenții determinate de U. Eco: intenția auctorială, intenția lectorului și intenția operei, acestea având tendințe de esențializare. Autorul însuși și-a proiectat opera redimensionată pe „lucrurile în esență”. În acest plan, lectura operelor matcovschiene este astăzi destul de benefică pentru tânăra generație, deoarece ele conțin, într-o desfășurare proprie opticii poetului, realități ample și semnificative ce țin de „firea neamului”, de ontologicul existențial al acestuia, oferindu-ne o cunoaștere „pe viu”, prezentată

la temperatura vibrației sufletești a autorului, fecior devotat neamului său. Împărtășind concepția că sufletul este filtrul valoric al omului, poetul pune mai presus de toate facultatea omului de a-și cultiva sufletul, de a-l face să se manifeste sufletește, rafinându-l „pentru a-ți crește în suflet un pământ./ Cel mai fertil pământ din lume./ Cu veșnic dor, cu dulce nume,/ ca un luceafăr luminând...”. Versurile includ o alegorie superbă a definiției de om patriot, de patriotism personificat de creșterea în suflet a pământului țării, pentru ca să-l porți cu tine mereu, pentru ca să-l păstrezi neprihănit și să-l aperi de străin. Străinul, considerat de poet drept unul din cele mai mari pericole, de la un timp și-a multiplicat măștile: de la cel ce a încălcat statutul invitatului, dorindu-se stăpân în casa care l-a adăpostit, până la orice ipostază a răului care a periclitat existența în normalitatea firească a neamului său. De aceea decodarea măștilor false și atitudinea de demascare a impostorilor este o datorie a tinerei generații în devenirea sa autentică. Operele lui D. Matcovschi pot fi de referință în scopul însușirii acestei abilități civice și umane. Avea dreptate poetul când afirma într-un text publicistic: „poeții naționali se afirmă prin operă, nu se numesc prin decret prezidențial, nici prin vot...”, doar că generației tinere de astăzi îi lipsește în fond gustul și „plăcerea lecturii”, în afara căreia opera literară nu poate fi receptată. Tinerii se complac în ipostaza de „vorbitor despre...” doar în baza informației intermediare, dacă aceasta este accesibilă și înțeleasă adecvat. De facto, numai grație unei lecturi pe viu poți înțelege un fenomen literar-artistic, poți dialoga cu el, și, bineînțeles, chiar în contradictoriu, dacă ai în față poezia lui D. Matcovschi căreia dialogismul îi este o formulă implicită, ceea ce predispune, îndeamnă cititorul la confruntare prin lectură. Pe axa valorică se fixează sentimentul de afiliere organică a poetului cu locul de baștină, transfigurat emblematic în spațiul simbolic al „mărgioarei”, principalul punct de reper al eului liric în abordarea problemelor și enunțarea atitudinii față de ele, blânda „casă părintească”, de care poetul, umblat pe diverse meridiane, nu s-a despărțit niciodată, devenită laitmotiv axiologic al creației sale. Or, D. Matcovschi, glosează la acest subiect: „Tineretul își caută norocul prin alte părți de lume. De-nzadar, nicăieri nu umblă câinii cu colaci în coadă”. Concluzia este evidentă: doar în țara ta te poți realiza pe deplin ca fiu al acestui popor, ca fiu al acestui pământ; doar în miezul limbii materne îți poți cunoaște identitatea valorică, asigurându-ți existența în timp, fapt menționat și de către unii dintre cei mai mari semioticieni și matematicieni de pe mapamond, Solomon Marcus: „Românii de la stânga Prutului au simțit tot timpul că limba română este marca identității lor, deci mult mai mult decât un simplu mijloc de comunicare, au putut înțelege, privind și întreaga lor istorie, că limba română contează pentru ei nu numai și nu în primul rând prin funcția ei utilitară, instrumentală, ci prin valoarea ei istorică, națională, culturală” [5, p. 36]. În acest sens triplu redimensionează D. Matcovschi interpretarea poetică a motivului *limbii materne*: „În limba noastră, la Căpriana,/ se-ntoarce Ștefan din lupta cruntă.../ În limba noastră răsare steaua,/ în limba noastră se coace mărul,/ În limba noastră e albă neaua/ și de tămădă e adevărul./... În limba noastră poetul scrie/ cea mai frumoasă, eternă carte”. Trăvialul trecerii eticului în estetic este relevant.

Sintetizând cele expuse, am putea afirma că spiritul operei matcovschiene se rostuieste din mai multe elemente pe care le-a intenționat autorul. În primul rând, „dragul de viață”, acea jovialitate a filozofiei existențiale a poporului nostru, învățată de la I. Creangă, prin modelul lui Harap Alb, și de la M. Sadoveanu: „eu mă apăr de răi și de fameni, mă opun blestemului, pentru că viața e pentru mine ca un dar, cel mai mare dar”, în numele căruia merită să lupti pentru existență. Acest adevăr și acest mesaj trebuie să ajungă la conștiința tinerilor de astăzi, pentru a se debarasa de stări contingente și depresive în caz de eșec. Creația lui D. Matcovschi oferă formula vitalității, pentru că, în numele vieții se cuvine a da voce deplină tuturor adevărilor, a sta de unul singur împotriva strămbătăților, după cum a menționat poetul filozof Victor Teleucă, și a ținti cu blasfemie toate relele, a nu accepta teama și tăcerea trădătoare. Iată sursa, iată spațiul firesc al spiritualității poporului român, în care, aflându-se, tânărul cititor se poate alimenta, în condițiile crizei actuale de moralitate, din sevele izvorului etic, din aura esteticului, iar valențele artistice ale operei lui Matcovschi oferă tinerilor posibilitatea de a-și asimila competențe necesare pentru o viață responsabilă astăzi și pentru o activitate de succes pe viitor.

Referințe bibliografice

1. Callo Tatiana. *Configurații ale educației totale*. Chișinău: CEP USM, 2007.
2. Cimpoi Mihai. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Chișinău: Editura ARC, 1997.
3. Cucuș Constantin. *Educația. Experiențe, reflecții, soluții*. Iași: POLIROM, 2013.
4. Dumitru Matcovschi – *poet și om al cetății*. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2009.
5. Marcus Solomon. *Limba Română – între infern și paradis*. București: Spandujino, 2014.
6. Matcovschi Dumitru. *Amarele confesiuni*. Chișinău: „Magna-Princeps” SRL, 2011.
7. Matcovschi Dumitru. *Bucurați-vă*. Antologie de versuri. Chișinău: Cartier, 2014.